

Жуковін Олександр В'ячеславович
кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри
сценічного та аудіовізуального мистецтва
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
ORCID 0000-0003-1499-9380

КАСКАДЕР ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ВИДОВИЩНО-ТРЮКОВОГО ДІЙСТВА

Мета роботи полягає в обґрунтуванні особливостей становлення та формування каскадерської професії як видовищно-трюкового дійства. **Методологія** дослідження ґрунтується на порівняльному аналізі змісту каскадера або виконавця трюків та розкриття сутності феномену видовищно-трюкового дійства у кіномистецтві. **Наукова новизна** полягає у розкритті особливостей професійної діяльності каскадерів та постановників трюків. Уточнено закономірність розвитку видовищно-трюкового мистецтва у кінематографі та інших видах в сучасному українському мистецтвознавстві. **Висновки.** Отже, у дослідженні уточнено і сформульовано визначення понять «каскадер» та «постановник трюків» у контексті видовищних форм мистецтва. *Каскадером* є спеціально підготовлена людина, що виконує трюки, які є складовим елементом художнього образу різних мистецько-видовищних форм. *Постановник трюків* – це людина, яка керує групою каскадерів, вигадує трюк в контексті сценарію, організовує процес підготовки трюкової сцени та безпосередньо бере участь у виконанні трюкового епізоду. Таким чином, професія каскадера/виконавця трюків є найнебезпечнішою, але і незамінною професією у видовищно-трюковому мистецтві. На сьогодні кіно, театр або шоу не можливо уявити без видовищних форм мистецтва, а це означає, що професія «каскадер» і надалі буде розвиватися та удосконалюватися завдяки новим технологіям, використовуючи сучасні досягнення науки і техніки.

Ключові слова: трюки; каскадер; постановник трюків; техніка фехтування; трюк у кінематографі; сучасний кінематограф; авангардний театр; трюкологія.

Жуковин Александр Вячеславович, кандидат искусствоведения, доцент кафедры сценического и аудиовизуального искусства Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

Каскадер как неотъемлемая составляющая зрелищно-трюкового действия

Цель работы заключается в обосновании особенностей становления и формирования каскадерской профессии как зрелищно-трюкового действия. **Методология** исследования основана на сравнительном анализе содержания каскадера или исполнителя трюков и раскрытие сущности феномена зрелищно-трюкового действия в киноискусстве. **Научная новизна** заключается в раскрытии особенностей профессиональной деятельности каскадеров и постановщиков трюков. Уточнение закономерность развития зрелищно-трюкового искусства в кинематографе и других видах в современном украинском искусствоведении. **Выводы.** Итак, в исследовании уточнено и сформулировано определение понятий «каскадер» и «постановщик трюков» в контексте зрелищных форм искусства. Каскадером есть специально подготовленный человек, выполняющий трюки, которые являются составным элементом художественного образа различных художественно-зрелищных форм. Постановщик трюков – это человек, который руководит группой каскадеров, придумывает трюк в контексте сценария, организует процесс подготовки трюковой сцены и непосредственно участвует в выполнении трюкового эпизода. Таким образом, профессия каскадера/исполнителя трюков является опасной, но и незаменимой профессии в зрелищно-трюковом искусстве. На сегодня кино, театр или шоу невозможно представить без зрелищных форм искусства, а это значит, что профессия «каскадер» и в дальнейшем будет развиваться и совершенствоваться благодаря новым технологиям, используя современные достижения науки и техники.

Ключевые слова: трюки; каскадер; постановщик трюков; техника фехтования; трюк в кинематографе; современный кинематограф; авангардный театр; трюкология.

Zhukovin Olexander, Candidate of Art Criticism, Associate Professor of the Department of Performing and Audiovisual Art of the National Academy of Leadership Personnel of Culture and Arts

Stuntmen as an integral part of the spectacular-stunt action

The purpose of the work is to substantiate the peculiarities of the formation and formation of the stunt profession as a spectacular trick action. **The methodology** of the research is based on a comparative analysis of the content of the concept "stuntman" or the performer of tricks and the disclosure of the essence of the phenomenon of spectacular-trick action in cinema art. **The scientific novelty** is to uncover the peculiarities of the professional activity of stuntmen and stunt makers. The regularity of the spectacular-trick art development in cinematography and other forms in modern Ukrainian art is specified. **Conclusions.** Consequently, the study clarifies and formulates the definition of the concepts of "stuntman" and "director of tricks" in the context of spectacular forms of art. A cascaeder is a specially trained person performing tricks that are an integral part of the artistic image of various artistic-spectacular forms. The trickster is the person who manages a group of stuntmen, inventions a trick in the context of the script, organizes the process of preparing a trick scene and directly participates in the trick episode. Thus, the profession of stunt stunt / performer is the most dangerous, but also indispensable profession in spectacular trick art. Today, it's impossible to imagine a movie, theater or show without spectacular forms of art, which means that the "stuntman" profession will continue to evolve and improve through new technologies, using modern advances in science and technology.

Keywords: stunts, stuntman; director of tricks; fencing equipment; trick in the film; modern cinema; avant-garde theater; trick.

Актуальність тема дослідження. На сьогодні режисери використовують трюки та спецефекти, щоб зробити кіно чи театралізоване дійство (шоу) якісним, динамічним, ефектним, цікавим та видовищним. Сучасний глядач став більш вимогливим до видовищних мистецтв, зокрема кіно. Найчастіше основою розважального кіно стає трюк, засобами якого деякою мірою розкриваються психічні особливості героя, яскраво подати життєву сцену, пов'язану безпосередньо з героєм або його оточенням. Каскадери та спецефекти стають невід'ємними складовими екшен-фільму. Якісне професійне виконання трюку посилює напруження розвитку дії, дає можливість глядачеві проживати сцену разом з героєм фільму та на деякий час ілюзорно відчувати себе безпосередньо присутнім в цій ігровій життєвій ситуації.

Аналіз досліджень і публікацій. У 1998 році один з найвідоміших радянських каскадерів та постановників трюків М. Сисоєв, зазначав: «Про професію каскадера в нашій літературі написано не так уже й багато. Якщо відкинути газетні та журнальні публікації рекламного характеру, то залишаться, мабуть, тільки розважальні повісті, дуже далекі від справжньої «кіношної» реальності. Достатньо згадати такі зразки, як «Каскадер» М. Чулакі або «Трюкач» А. Ізмайлова, щоб зрозуміти, наскільки безпорадні й надумані (з точки зору відображеного в них процесу кіновиробництва) представлені белетристиками колізії» [1, 3].

У межах нашого дослідження та для з'ясування сутності досліджуваних понять звернемося до різних наукових визначень поняття «каскадер» (франц. Cascadeur): «1) цирковий виконавець номера, побудованого на комічних падіннях – каскадах; 2) дублер кіноактора, який виконує складні завдання, що передбачають відповідні технічні або спортивні навички» [2, 503]. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови: 1) учасник змагань на автомобілях, мотоциклах, який вдається до всіляких складних, небезпечних трюків; 2) людина, яка заступає кіноактора під час знімання складних, небезпечних трюків [3, 687]. За визначенням С. Кузнецова: 1) Цирк. Виконавець номеру, заснованого на комічних акробатичних падіннях (каскадах). 2) виконавець складних, небезпечних трюків при зйомці кінофільму [4].

М. Сисоєв зазначив, що «каскадер – спеціально тренована людина, яка виконує трюкові дії на зйомках фільмів. На Заході представник цієї професії називається stuntman. У Росії першими каскадерами були артисти цирку, тому й назва спеціальності походить від циркового слова «каскад», що означає «імітація акробатом падіння на землю» [1, 6].

М. Сисоєв дає визначення й поняттю «постановник трюків»: «Постановник трюків – це керівник групи каскадерів. А також досвідчений виконавець, що володіє великим досвідом роботи в кіно, хороший спортсмен, тренер та організатор; генератор ідей, здатний втілити їх у життя; людина, як правило, з вищою освітою, яка має широкі погляди, високу культуру, авторитет серед членів своєї команди. Керівник групи каскадерів є конструктором трюкових епізодів, розробником способів зйомки та методів страхівки; під час використання трюкових сцен керує каскадерами та членами всієї знімальної групи, а також особисто несе повну відповідальність за їхнє життя й здоров'я. У ході проведення трюкових зйомок його слово на майданчику є вирішальним. На Заході ця професія має назву «координатор» [1, 6]. Проаналізувавши змістовне наповнення понять «каскадер» та «постановник трюків» у різних довідкових виданнях та уточнивши їх, ми дійшли висновку, що каскадером може називатися спеціально підготовлена людина, що виконує трюки, які є складовим елементом художнього образу різних мистецько-видовищних форм. А постановником трюків називається людина, яка керує групою каскадерів, придумує трюк в контексті сценарію видовищного мистецтва, організовує процес підготовки трюкової сцени та безпосередньо бере участь у виконанні або зйомці трюкового епізоду.

Мета роботи полягає в обґрунтуванні особливостей становлення та формування каскадерської професії як видовищно-трюкового дійства.

Виклад основного матеріалу. Професія каскадера народилася практично одночасно з появою кінематографу. Після перших документальних стрічок значного поширення набули художні фільми найрізноманітніших жанрів, серед яких особливе місце посів жанр вестерну. Провідними його темами були, як правило, героїзація перших поселенців, зображення завоювання західних земель США та боротьби з індіанцями й стихійними лихами. Для виробництва подібних картин знадобилися люди, які б уміли міцно сидіти в сідлі, вправно володіти револьвером і ласо. Ними стали справжні американські ковбої, яким не доводилося грати: вони жили в кадрі тим життям, до якого звикли, і займалися своїми повсякденними справами. Засновником вестерну, на одностайну думку істориків і критиків, є режисер Едвін Портер, який у 1903 році зняв «Велике пограбування потягу».

Перша поява каскадерів у кінематографі датується 12 листопада 1910 року, коли виконавець трюку стрибнув з палаючої повітряної кулі у Гудзон [5].

В Америці кінематографічні трюки у виконанні Чарлі Чапліна, Бестера Кітона та Гарольда Лойда базувалися на акробатиці, боксі, різних падіннях. Вищезгадані актори й самі були цирковими акробатами, але у складних сценах користувалися послугами дублерів: для бійок вони наймали простих безробітних, а для кваліфікованої роботи шукали підготовлених акробатів.

Бійка зі зброєю та без зброї завжди була привабливим засобом з'ясування відносин. А бажаючих подивитися на криваве видовище було багато. Вважається, що кулачні бої беруть свій початок у Стародавній Греції. Саме на завершальному періоді Троянської війни відбулися перші організовані змагання кулачних боїв серед греків. У XVII столітті в Англії кулачні бої отримали назву «бокс».

Генезу трюкового кіно у радянському кінематографі дослідив видатний каскадер, постановник трюків, актор, доцент, кандидат педагогічних наук М. Ващилін [6]. У своїй праці «Вони вмирили з волі режисерів» [7] він пише, що поштовхом до появи першої школи підготовки трюкових артистів в молодій Радянській державі став бокс. У квітні 1918 року декретом ВЦВК в Росії було введено обов'язкове військове навчання – «всеобуч». Серед перших випускників організованої в рамках всеобучу Головної військової школи фізичної освіти трудящих було чимало майбутніх зірок радянського боксу: Михайло Фомін, Михайло Петров, Гліб Рождественський, Олексій Ілюшин, Костянтин Градополов, Іван Лебедев. Г. Рождественський став основоположником російської школи підготовки трюкових

артистів, набравши за дорученням С. Ейзенштейна у 1938 році спортсменів для зйомок фільму «Олександр Невський». Одним із перших радянських фільмів з використанням каскадерів-дублерів стали «Веселі хлоп'ята» (1934), де в знаменитій сцені бійки між музикантами акторів замінили професійні боксери.

Розвиваючись, кіно ставало все більш динамічним, видовищним, відповідно, підвищувалися вимоги до професійних якостей виконавців трюкових номерів. Так з'явилась нова генерація людей, які почали працювати в кіновиробництві – каскадери-професіонали. Втім, трюкове мистецтво є невід'ємною частиною й театралізованого видовища. Головна відмінність трюкової роботи між кінематографом та сценічним шоу полягає в тому, що виконання трюку перед глядачами у театралізованому видовищі можливе тільки один раз, а у кіно та телебаченні трюк знімається стільки, скільки потрібно для досягнення бездоганного результату. Хоча деякі трюки високої складності також можуть зніматися тільки одним дублем. Тому кваліфікація трюків кінематографа та телебачення автоматично відноситься і до театралізованих видовищ як в умовах відкритого, так і закритого просторів.

М. Сисоєв у книзі «Настільна книга каскадера» пише, що актор не повинен займатися каскадерською діяльністю, тобто самостійно виконувати трюки свого героя: «...коли у різних інтерв'ю я читаю або чую, що який-небудь актор виконував трюки сам, повністю відмовившись від дублерів, то розумію одне: або я чую неправду, або це дуже поганий актор. Бо неможливо, повністю віддаючись якійсь справі і маючи певний психологічний склад характеру, встигати з успіхом і там, де потрібні прямо протилежні якості» [1, 28].

Дослідивши проблему акторської трюкової історії, ми дійшли висновку, що подібне висловлювання не може бути прийнятим за аксіому. Так, акторів дуже часто дублюють у фільмах каскадери, особливо, коли треба виконати ризикований трюк. Та починаючи з раннього кінематографа до сьогодення багато блискучих акторів самі залюбки виконували та виконують складні і небезпечні трюки, причому на високому професійному рівні. В якості прикладу, для підтвердження висновку, згадаємо деяких акторів та фільми другої половини ХХ – початку ХХІ століть.

«Невловимі месники» 1966 року режисера Е. Кеосаяна «Це перша радянська картина, де всі трюки актори виконували самі, без дублерів, – згадавав актор Віктор Косих. – Синців і шишок ми, звичайно, на зйомках набили багато! Життям ризикували щогодини. Ніяк, наприклад, не могли навчитися стрибати з даху на коней. Непокірні тварини не погоджувалися стояти на місці, тож актори стрибали саме повз сидел» [8].

Фільм «Пирати ХХ століття», знятий в 1979 році режисером Б. Дуровим. Постановочні бійки, трюки, напруження, яке було протягом всього фільму радянський глядач ніколи не бачив. Головною особою фільму був старший механік Сергій – герой чудового актора Миколи Єременко. Всі трюки актор виконував самостійно. Під час зйомки сцени, коли його герой стрибає зі скелі на борт корабля, він ледь не загинув – актора мало не затягло під лопаті гвинтів. Зі спогадів Єременко: «Не знаю, як вдалося вибратися. Стрибнув поруч з бортом, а виринути не можу <...> Травми, отримані на тих зйомках, позначалися довго. Адже ми тоді молоді були, відчайдушні, і працювали без дублерів» [9].

В інтерв'ю для журналу «МК Бульвар» актриса Світлана Антонова розповіла про зйомки фільму режисера А. Кавуна «Полювання на піранью» (2006): «Зйомки були дуже важкими. Всі трюки актори виконували самі, без дублерів: повзали по болотах, стрибали з вертольота в озеро з зав'язаними руками з семиметрової висоти» [10].

Фільм М. Лебедева «Легенда № 17» (2013) розповідає історію хокеїста Валерія Харламова. Багато трюків у фільмі актори виконували самі – для цього виконавців майже чотири місяці навчали основам хокейного катання і хокейної гри. Данило Козловський, який почав тренуватися ще до офіційного затвердження на роль, ходив на тренування в спортзал кожен день, і в результаті він не тільки виконав, але навіть придумав ряд хокейних комбінацій. Наприклад, актор ускладнив і зробив візуально яскравішим рішення сцени, в якій Харламов забиває один зі своїх знаменитих голів так званої «іспанською шайбою». Але сам Данило згадує, що хокейне катання далось йому не відразу [11].

Актор Олександр Головін, який зіграв роль «Кота» у фільмі О. Атанесяна «Сволота» (2006), згадує: «ми – актори фільму з дозволу режисера картини – самі виконували всі трюки. Тоді ми пройшли тримісячне навчання з екстремального альпінізму, вміння поводитися з бойовою зброєю, загальну фізпідготовку» [12].

Не можна не згадати про талановитих акторів-трюкачів Талгаата Нігматулліна, Андрія Ростоцького, Владислава Дьоміна, Віктора Андрієнко та інших. Блискучий актор Володимир Висоцький згадує: «Потім було кілька ролей... одна з них, пам'ятаю, у фільмі «Штрафний удар», тому що тоді я навчився їздити на коні і там навчився виконувати трюки, наприклад, сальто назад під час того, як ми з конем йшли на перешкоду. Це довге тренування, але це прекрасно. Треба вміти робити все. Актори звичайно завжди хочуть самі виконувати трюки, хоча ось останнім часом, після смерті Урбанського особливо, заборонено акторам це робити. Це виконують люди спеціально підготовлені. Трюк довго готується. Але все одно ми любимо робити все самі, щоб потім сказати, що це ми, хоча ніхто і не бачить, ти чи не ти» [13].

Серед закордонних акторів передусім слід згадати одного з найпопулярніших героїв бойовиків у світі – Джекі Чана. Він відомий своїм акробатичним бойовим стилем, комедійним даром, а також ви-

користанням самих різних «підручних засобів» у боях. Він знявся в головних ролях більше 150 фільмів і є одним з найбільш знаменитих азіатських акторів у світі. Відомо, що Чан робить самостійно більшу частину трюків, а також іноді дублює, як каскадер, інших акторів. Такі популярні картини, як «Розбірки в Бронксі», «Перший удар» і «Година пік» зробили Джекі Чана одним з найвідоміших у світі акторів. Його трюки на екрані, які він сам ставить, затвердили за актором звання одного з найпопулярніших на планеті. Найнебезпечнішу травму Чан отримав на зйомках «Обладунків бога» (1986), де після падіння з дерева він дивом залишився живим. В останні роки Чан все більше експериментує з жанрами, героями і сюжетами. В одному з інтерв'ю він сказав, що хоче довести, що він актор, який вміє битися, а не боєць, який може грати. Тому останні його фільми так різняться: «Нова поліцейська історія» – драма, «Міф» – фентазі, «Роб-Бі-Гуд» – комедія [14].

Французький кіноактор Жан-Поль Бельмондо ніколи не визнавав дублерів і завжди сам проробляв найнебезпечніші трюки. Він виконав більш 150 каскадів, іноді придуманими їм самим, не раз отримував серйозні травми. «Ризик, якому я піддавав себе протягом багатьох років, дозволяв мені стверджувати себе як чоловіка і завойовувати серця прекрасних жінок. Самостійне виконання трюків дозволяло мені залишатися чесним перед глядачами. Я ніколи їх не обманював і завжди з гордістю міг дивитися їм в очі», – говорив в одному з інтерв'ю Жан-Поль. Але в 1985 році на зйомках фільму «Пограбування» 52-річний Жан-Поль впав з висоти, отримавши серйозну травму спини. З тих пір він став вдаватися до допомоги каскадерів [15, 8].

Список кіноакторів, що самі виконують на екрані трюки, можна продовжувати, згадавши Жана Маре, Брюса Лі, Брендона Лі, Чака Норіса, Джета Лі, Сільвестра Сталлоне, Жан-Клода Ван Дамма, Стівена Сігала, Давіда Белля, Сиріла Рафаелі, Дольфа Лундгрена, Харрісона Форда, Джейсона Стетхема, Тома Круза, Метта Деймона, Крістіана Бейла, Вігго Мортенсена, Кіану Рівза та інших.

Втім, актори, які змогли б виконувати трюки різної складності, потрібні і в театрі, адже і там ставляться п'єси з трюковим сюжетним наповненням. Візьмемо для прикладу деякі вистави Національного академічного драматичного театру ім. Івана Франка – «Енеїду» (режисер-постановник – заслужений діяч мистецтв України Петро Ільченко) чи виставу «Урус-шайтан» (постановка режисера Ігоря Афанасьєва). Ці вистави насичені трюковими сценами: актори б'ються холодною зброєю (шаблями, списами), роблять каскадні падіння, на високому рівні поставлена трюкова хореографія.

Видатний російський актор Василь Андрійович Каратигін ще в XIX столітті писав, що в ті часи майже не було вистав без «військових еволюцій» і мало яка театральна баталія обходилася без реального кровопролиття. Різні подряпини на руках і навіть на обличчі свідчили про особливе завзяття чи навіть героїстичність – і актори ними пишалися. Коли до театрів брали акторів, які не вчилися у Театральному училищі, дирекція зобов'язувала їх до безвідомного відвідування курсів з танців та фехтування [16, 8]. Майже в усіх класичних п'єсах прописувалися трюкові сцени – сцени фехтування, наприклад, у п'єсах Вільяма Шекспіра «Гамлет», «Ромео і Джульєтта», Фрідріха Шиллера «Підступність і кохання» тощо. Тому актори обов'язково повинні були володіти технікою фехтування, своїм тілом, вмінні падати на підлогу, робити ляпаси – тобто виконувати сценічні трюки.

Прагнення до авангардного театру Леся Курбаса та його учнів у 1920-х роках креслить нову лінію виховання акторів та режисерів майбутнього театру. Експериментальна діяльність березильців не полишає сумніву у прагненні рішуче змінити художні орієнтири вітчизняного театру та його долю. Ідею «цирковізації» театру брали на озброєння різні митці авангардного спрямування, але в Україні Ф. Лопатинський (актор і режисер творчого об'єднання «Березіль» з 1922 року) був першим і найпопулярнішим її adeptом. Довкола трюку було збудовано програму «Нові йдуть» – вистава гострополемічна стосовно всього попереднього досвіду національного театру. У найпершому ж друкованому відгуку на цей дебют повідомлялося, що спектаклем реалізовано ідею «побудови театру ексцентрично трюковим методом». Трюк стає основною естетичною «матерією» вистави, оголошеної Ф. Лопатинським «грандіозною трюковою фільмою» [17].

Н. Єрмакова зазначає: «Недаремно чималий спектр класичних антре, репрезентованих на березильським кону, цілком відповідав вимогам жанру. Виконати всі ті трюки могли лише добре підготовлені актори. Від них вимагалася справжня майстерність, особливий «кураж», що досягалася виснажливою працею. Крім того, постановнику доводилося працювати не з одним складом виконавців. Приміром, О. Швачко згадує, як Дранко (С. Шагайда) ганявся «з кийком за Куксою (М. Крушельницький). Вони проробляли кілька трюків на сцені, на турніках, потім Кукса біг зі сцени до зали з глядачами, і, як тільки він зникав за дверима, на сцені в той же час з'являвся 3-за куліс на трапеції знов Кукса. Але це вже інший Кукса в такому ж одязі, гримі, якого «грав» я. Дранко не міг дістати і зняти Куксу з трапеції, але штани стягував, глядачі сміялися, я тікав за куліс. <...> Актор театру виконував найскладніші акробатичні трюки з легкістю професійного акробата, проте цей цирковий акт був умотивованим і неминучим наслідком розвитку дії та внутрішнього стану героїв п'єси» [17].

Висновки. Отже, у дослідженні уточнено і сформульовано визначення понять «каскадер» та «постановник трюків» у контексті видовищних форм мистецтва. *Каскадером* є спеціально підготовлена людина, що виконує трюки, які є складовим елементом художнього образу різних мистецько-видовищних форм. *Постановник трюків* – це людина, яка керує групою каскадерів, вигадує трюк в

контексті сценарію, організовує процес підготовки трюкової сцени та безпосередньо бере участь у виконанні трюкового епізоду. Таким чином, професія каскадера/виконавця трюків є найнебезпечнішою, але і незамінною професією у видовищно-трюковому мистецтві. На сьогодні кіно, театр або шоу не можливо уявити без видовищних форм мистецтва, а це означає, що професія «каскадер» і надалі буде розвиватися та удосконалюватися завдяки новим технологіям, використовуючи сучасні досягнення науки і техніки.

Література

1. Сысоев Н. П. Настольная книга каскадёра. Санкт-Петербург: Мифрил, 1998. 288 с.
2. Скопненко О. І. Цимбалюк Т. В. Сучасний словник-мінімум іншомовних слів. Київ: Довіра, 2008. 798 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250 000 сл. та словосполучень з дод. та доп. / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2009. 1736 с.
4. Большой толковый словарь русского языка / глав. ред. С. А. Кузнецов. – Санкт-Петербург: Норинт, 2000. 1536 с.
5. Эльяшева И. Риск – благородное дело. URL: <http://www.bestmagazine.ru/issues/2011-08/risk-bлагородное-дело> (дата обращения: январь 2019).
6. Ващилин Н. Н. Автобиография. URL: <http://www.221b.ru/creators/vaschilin.htm> (дата обращения: январь 2019)
7. Ващилин Н. Н. Они умирали по воле режиссёров. URL: <http://www.proza.ru/2011/01/18/2> (дата обращения: декабрь 2018).
8. Первый канал: Неуловимые мстители. URL: <http://www.1tvrus.com/announce/2507> (дата обращения: декабрь 2018).
9. Крымовед: Пираты XX века. URL: http://www.krimoved.crimea.ua/move_piraty.html (дата обращения: декабрь 2018).
10. Актеры советского и российского кино. Антонова Светлана Сергеевна. URL: http://rusactors.ru/a/antonova_s/index.shtml (дата обращения: декабрь 2018).
11. Осипова Н. Рождение «Легенды № 17»: Как создавался фильм о хоккеисте Валерии Харламове. URL: <http://filmpro.ru/journal/18937949>. (дата обращения: декабрь 2018).
12. Актер Александр Головин. URL: <http://news.day.az/culture/406205.html> (дата обращения: январь 2019).
13. Высоцкий В. Биография. Кн. 1. URL: http://www.e-reading-lib.org/bookreader.php/12764/Vysockiii_-_Kniga_1.html (дата обращения: январь 2019).
14. Джеки Чан. URL: <http://dobrognev.ru/dzheki-chan> (дата обращения: январь 2019).
15. Брагинский А. В. Жан-Поль Бельмандо. Профессионал. Москва: Зебра Е: АСТ; Владимир: ВКТ, 2009. 348 с.
16. Опанасюк В. А. Пластичне виховання : навч.-метод. посіб. Рівне : РДІК, 1997. 115 с.
17. Ермакова Н. До питання про авангард і традиції у творчому досвіді мистецького об'єднання "Березиль". Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки. 2008. Вип. 1. С. 174-180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmpmn_2008_1_31 (дата звернення: січень 2019).

References

1. Sysoev, N.P. (1998). The stunt book. St. Petersburg: Mithril [in Russian].
2. Skopnenko O. I. Tsimbalyuk T. V. (2008). Contemporary dictionary-the minimum of foreign words. Kyiv: Dovira [in Ukrainian].
3. Great explanatory dictionary of the modern Ukrainian language: 250 000 words and phrases with additional. and add (2009). V. T. Busel (Ed.). Kiev; Irpen: Perun [in Ukrainian].
4. Big dictionary of Russian language (2000) S.A. Kuznetsov (Ed.). St. Petersburg: Norint [in Russian].
5. Elyasheva I. (2011). Risk is a noble cause. URL:<http://www.bestmagazine.ru/issues/2011-08/risk-bлагородное-дело> [in Russian].
6. Vashchilin N. N. Autobiography. URL: <http://www.221b.ru/creators/vaschilin.htm> [in Russian].
7. Vaschilin N.N. They died at the behest of the directors. URL: <http://www.proza.ru/2011/01/18/> [in Russian].
8. Channel One: The Elusive Avengers. URL: <http://www.1tvrus.com/announce/2507> [in Russian].
9. Krymatoved: Pirates of the XX century. URL: http://www.krimoved.crimea.ua/move_piraty.html [in Ukrainian].
10. Actors of Soviet and Russian cinema. Antonova Svetlana Sergeevna. URL: http://rusactors.ru/a/antonova_s/index.shtml [in Russian].
11. Osipova N. The Birth of "Legend No. 17": How a film was made about hockey player Valeria Kharlamov. URL: <http://filmpro.ru/journal/18937949> [in Russian].
12. Actor Alexander Golovin. URL: <http://news.day.az/culture/406205.html> [in Azerbaijan].
13. Vysotsky V. Biography. In 1. URL: http://www.e-reading-lib.org/bookreader.php/12764/Vysockiii_-_Kniga_1.html
14. Jackie Chan. URL: <http://dobrognev.ru/dzheki-chan> [in Russian].
15. Braginsky A.V. (2009). Jean-Paul Belmundo. Professional. Moscow: Zebra E: AST; Vladimir: VKT [in Russian].
16. Opasanyuk V.A. (1997). Plastic education. Rivne: RDIK [in Ukrainian].
17. Ermakova N. (2008). On the issue of vanguard and traditions in the creative experience of the artistic association "Bere-zil". Aktual'ni problemy mystets'koyi praktyky i mystetstvoznavchoyi nauky.. Issue 1, 174-180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmpmn_2008_1_31 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 17.10.2018 р.